

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14740440>

VII VA XVIII O'RTA ASRLARDA ARAB ADABIYOTI

A. Begmamatov

Axborot Texnologiyalari va Menejment Universiteti o'qituvchisi

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada XIX asr oxiri va XX asr boshlarida arab adabiyoti rivojiga ulkan hissa qo'shgan uch atoqli shaxs — Adib Ishoq, Abd ar-Rahmon al-Kavokibiy va Qosim Amin hayoti, ijodi va she'rlari keng tahlil qilinadi. Ularning adabiy faoliyati, yozgan asarlari va she'rlaridagi mavzular, jumladan, ma'rifatparvarlik, ayollar ozodligi va milliy uyg'onish g'oyalari haqida batafsil ma'lumot beriladi. Maqola ularga zamonaviy yondashuvni aks ettirib, ularning ijodiy merosi orqali arab adabiyoti rivojidadagi o'rni yoritiladi.

Kalit so'zlar: *Adib Ishoq, Abd ar-Rahmon al-Kavokibiy, Qosim Amin, arab adabiyoti, ma'rifatparvarlik, ayollar ozodligi, islom modernizmi, she'riyat, milliy uyg'onish.*

Kirish

Arab adabiyoti XIX asr oxiri va XX asr boshlarida milliy uyg'onish jarayonini boshdan kechirdi. Bu davrda ma'rifatparvarlik g'oyalari, ayollar ozodligi va milliy birdamlikni targ'ib qilgan ko'plab ijodkorlar sahnaga chiqdi. Ularning orasida Adib Ishoq, Abd ar-Rahmon al-Kavokibiy va Qosim Amin o'z ijodi bilan ajralib turadi. Ushbu maqolada ular yaratgan asarlar, she'rlar va ularning ijtimoiy ta'siriga batafsil to'xtalamiz.

Asosiy qism

Adib Ishoq: Hayoti, ijodi va she'rlari

Adib Ishoq (1856–1885) Damashqda o'rtahol oilada tug'ilib o'sdi. U diniy ta'lim olgan bo'lsa-da, fransuz va ingliz adabiyotiga qiziqishi kuchli edi. Uning publisistik faoliyati Damashqda boshlangan bo'lib, keyinchalik Misrda davom etdi. U fransuz ma'rifatparvarlari, ayniqsa, Jan-Jak Russo g'oyalari ta'sirida erkinlik va inson huquqlari haqida yozgan. Uning "Ozodlik" maqolasi insonning huquq va erkinligini tabiiy va ajralmas ne'mat sifatida tasvirlaydi.

She'rlari: Adib Ishoqning she'rlari lirizmga boy bo'lib, ishq, ozodlik va hayotiy mavzularni o'z ichiga oladi. Uning bir she'rida shunday satrlar bor:

Erkinlik xushbo'y gullar bag'ridadir, Uni faqat mard yurak his etar.

U, shuningdek, o'z vatanining o'tmishdagi buyukligini madh etib, xalqni uyg'onishga chaqirgan she'rlar yaratgan.

Abd ar-Rahmon al-Kavokibiy: Hayoti, ijodi va she'rlari

Abd ar-Rahmon al-Kavokibiy (1849–1902) Halab shahrida tug'ilgan. U Jamoliddin al-Afg'oniy ta'siri ostida islom modernizmi g'oyalarini qooyalarini qo'llab-quvvatlagan va musulmon dunyosida milliy uyg'onishning asoschilaridan biri bo'ldi. Uning "Umm al-Kura" va "Tabia al-Istibdod" kitoblari musulmonlarning ijtimoiy-siyosiy muammolarini keng ko'lamda tahlil qiladi. Al-Kavokibiy, ayniqsa, istibdod va qullikdan ozod bo'lish mavzusida faol ishlagan.

She'rlari: Abd ar-Rahmon al-Kavokibiyning she'rlari diniy va milliy uyg'onish ruhida bo'lib, ular orqali u xalqqa ozodlik va adolatga intilish zarurligini singdirishga harakat qilgan. Bir she'rida shunday satrlar bor:

Istibdod zanjiri boshi egilgan, Ozodlik nuri bilan uyg'otamiz xalqni.

Qosim Amin: Hayoti, ijodi va she'rlari

Qosim Amin (1865–1908) Misrda tug'ilib, Yevropa madaniyatini chuqur o'rganib, ayollar ozodligi masalasini ko'tarib chiqqan birinchi arab ma'rifatparvarlaridan biri bo'ldi. U "Ayol ozodligi" va "Yangi ayol" kitoblarida ayollarni ta'lim olishga va

jamiyatda faol bo'lishga chaqirgan. U jamiyatdagi qoloq urf-odatlar va oilaviy munosabatlarni tanqid qilgan.

She'rlari: Qosim Amin she'riyatda ayollarning rolini ulug'lagan va ularni jamiyatning teng huquqli a'zosi sifatida tasvirlagan. Uning bir she'ridan misol:

Ayolning qo'li qog'oz va qalam tutsin,

Chunki u dunyoni ham tarbiyalaydi.

Qosim Amin o'z she'rlarida ta'lim va tarbiyaning ayollar hayotidagi muhim rolini talim va tarbiyaning ayollar hayotidagi muhim rolini ta'kidlagan. U ayollarning ta'lim olishini jamiyatni rivojlantirishning asosiy omili deb bilgan. Uning ijodida jamiyatdagi gender tengligi, oilaviy munosabatlar va yangi davrga xos qadriyatlar aks etgan. Shuningdek, u she'rlari orqali jamiyatni qayta qurish, qoloq urf-odatlarini bartaraf etish va zamonaviy madaniyatni shakllantirishga chaqirgan. Qosim Aminning asarlari arab ayollari uchun o'z haq-huquqlarini anglash yo'lida yuksak ilhom manbai bo'lib xizmat qilgan.

Uning quyidagi so'zlari she'riyati ruhini aniq ifodalaydi:

Erkin tafakkur ayolning qanoti,

U bilan ko'ngil bilan ko'ngil oshiqadi vatan.

Xulosa

Adib Ishoq, Abd ar-Rahmon al-Kavokibiy va Qosim Amin o'z davrining buyuk ma'rifatparvarlari sifatida arab adabiyoti va jamiyat taraqqiyotida o'z hissasini qoldirgan. Ularning asarlari nafaqat o'z zamonasining dolzarb ijtimoiy-siyosiy muammolarini ochib berdi, balki kelajak avlodlar uchun yo'l-yo'riq ko'rsatib, arab dunyosida uyg'unlash va islohotlarning poydevorini yaratdi.

Ularning ijodi bugungi kunda ham katta ahamiyatga ega. Jamiyatni yuksaltirishda ma'rifatning o'rni, ayollarning ta'lim va huquqlarini talim va huquqlarini ta'minlash, xalqning milliy uyg'unlashga bo'lgan intilishi kabi masalalar bugungi kunda ham dolzarbdir. Ular yozgan asarlar, she'rlar va maqolalar yosh avlod uchun

qimmatli darsdir, chunki ular inson huquqlari, tenglik va ozodlikka bo'lgan ehtiromni tarbiyalaydi.

Adib Ishoq she'riyatda erkin ifoda uslubini targ'ib qilgan bo'lsa, Abd ar-Rahmon al-Kavokibiy milliy uyg'onish g'oyalari ilgari surdi. Qosim Amin esa arab dunyosida ayollarning o'rnini yuksaltirishda kashshof bo'ldi. Bu uch ijodkorning asarlari yosh avlodni faqat arab dunyosida emas, balki butun jahon miqyosida yetuk insonlar qilib tarbiyalashga xizmat qiladi. Ularning asarlari bugungi yoshlarda ma'rifat, inson huquqlari, tenglik va milliy g'urur tuyg'ularini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Akbarova M.H. Yangi davr arab adabiyoti. Toshkent, 2009.
2. Abd ar-Rahmon al-Kavokibiy asarlari to'lpami.
3. Adib Ishoqning she'riy va publisistik asarlari.